

2.1

Andmetest otsusteni. Kuidas aitab Statistikaamet Eesti ühiskonda targemaks muuta?

Terje Trasberg, Marre Karu, Liina Osila ja Kadri Rootalu

PÕHISÕNUMID

- Olemasolevad registriandmed on hea alus ühiskondlike probleemide ja nähtuste kulu-tõhusaks analüüsiks, mis pakub tuge nii poliitikakujundamisele kui ka praktilistele lahendustele. Küsitlustega saab koguda andmeid eelkõige hoiakute, arvamuste, hinnangute või tunnete kohta.
- Statistikaametilt on võimalik peale riikliku statistika tellida ka konkreetse rõhuasetusega uurimistöid, samuti saab Statistikaameti andmeid kasutada teadustöö tegemiseks.
- Andmete kiiremaks ja efektiivsemaks taaskasutamiseks on vaja tõhustada andme-haldust ja edendada andmetarkust.

SISSEJUATUS

Eestis tekib iga päev tohtu hulk andmeid – koolides, ettevõtetes, ametiasutustes ja igapäevaelus. Ometi jääb nende potentsiaal sageli kasutamata, sest puudub teadmine, millised andmed on olemas ja kuidas neid targalt rakendada. Statistikaametil on tähtis roll – riikliku statistika tegijana ühendab amet eri valdkondade andmeid, et luua terviklik ja usaldusväärne pilt Eesti ühiskonna toimimisest. Hariduse näitel on näha, kuidas andmete sidumine ja analüüsimine aitab kujunda-

da teaduspõhiseid poliitikaid, planeerida tööturgu ning suurendada kogu ühiskonna heaolu. Artiklis vaadeldakse, kuidas andmeid kasutatakse, miks neid on vaja väärindada ja kuidas Statistikaamet aitab muuta andmepõhise otsustamise riigi-juhtimise igapäevaseks osaks.

Siinse inimarengu aruande keskmes on haridus – valdkond, mis puudutab meid kõiki mitmel tasandil alates riiklikust hariduspoliitikast kuni igaühe hari-

dusteeni kogu elukaare jooksul. Haridussüsteemis kogutakse andmeid õpilaste, õpetajate, õppekavade, koolivõrgu ja haridustasemete kohta. Kui neid andmeid omavahel ja teiste registritega – näiteks rahvastiku-, tööhõive- või sotsiaal-andmetega – siduda, on võimalik uurida, millised haridusteed viivad kõrgemalt tasustatud töökohtadeni, kuidas haridustase mõjutab rännet või millistes piirkondades on suurim puudus õpetajatest ja tugispetsialistidest. Selline andmete ühendamine loob tervikliku ja ajakohase ülevaate Eesti haridusmaastikust ning aitab teha targemaid otsuseid hariduspoliitika ja tööturu planeerimisel. Need omakorda mõjutavad otseselt meie majandusedu ja ühiskonna üldist heaolu.

Infoküllases maailmas on lisaks inimeste endi kriitilisele mõtlemisele oluline ka usaldusväärsete andmete selgus ja kättesaadavus. Just siin tuleb mängu Statistikaamet, kelle ülesanneteks riikliku statistika tegijana on nii erinevate nähtuste kirjeldamine kui ka andmetarkuse edendamine. Eesmärk on aidata Eesti inimestel paremini mõista, milliseid andmeid on olemas ja kuidas neid targalt kasutada. Oluline on märkida, et riikliku statistika tegijaid on Eestis vaid kaks, lisaks Statistikaametile ka Eesti Pank. Riikliku statistika tegemist reguleerib riikliku statistika seadus, mis kehtestab kohustused ja õigused, reeglid ja põhimõtted, mida riikliku statistika tegijad peavad järgima. Selle eesmärk on anda kasutajatele kindlus, et andmed on usaldusväärsed. Statistikaameti roll paneb talle ühiskonna ees ka suure vastutuse.

Andmete ühendamine loob tervikliku ja ajakohase ülevaate Eesti haridusmaastikust ning aitab teha targemaid otsuseid hariduspoliitika ja tööturu planeerimisel.

Riiklik statistika annab usaldusväärse ülevaate ühiskonna olukorrast ja muutustest ning varustab otsustajaid rahvastiku, sotsiaalvaldkonna, majanduse ja keskkonna arengut kirjeldava teabega. Statistikaameti kogutud andmeid kasutatakse arengukavade ja prognooside koostamisel, poliitikakujundamisel, teadus- ja raken-

dusuuringutes ning teaduspõhiste otsuste langetamisel.

REGISTRITE JA TEISTE ANDMEKOGUDE KASUTAMINE RIIKLIKUS STATISTIKAS

Riiklikku statistikaprogrammi jõuavad ainult kõige olulisemad ja hästi põhjendatud statistikatööd, mis on vajalikud ühiskonnas toimuvate muutuste regulaarseks jälgimiseks. Statistika-programmi alusel valmivad näiteks Statistikaameti andmebaasis ja rakendustes avaldatavad andmed, infograafikud ning Euroopa statistika-süsteemi juhtorganile Eurostatile edastatav statistika. Neid andmeid kasutavad poliitika-kujundajad ja teised ühiskonna sidusrühmad meie elu mõjutavate otsuste tegemisel.

Statistikaamet võib riikliku statistika seadusele tuginedes küsida andmeid eri registritest, et kasutada neid statistikategevustes, mis kuuluvad riiklikku statistikaprogrammi. Vajalikud tunnused fikseeritakse lepingutes, mis sõlmitakse Statistikaameti ja andmekogu omaniku vahel. Seejuures lähtutakse minimaalsuse põhimõttest – registripidaja annab välja ainult need andmed, mis on konkreetse statistikatöö tegemiseks hädavajalikud.

Lisaks kogub Statistikaamet andmeid ka erinevate valdkondlike uuringute kaudu. Kokkuvõttes on ameti käsutuses väga ulatuslik andmevara, mis hõlmab erinevaid valdkondi ja ajaperioode ning mida saab kasutada ka teadustööde tegemiseks.

Riiklikud registrid pakuvad märkimisväärselt laiemat kasutuspotentsiaali kui vaid riiklik statistika, mille ulatus on piiratud Euroopa Liidu määruste ja riigiasutuste andmevajadustega. Seetõttu tuleks riikliku statistika tegemisel andmeid kogudes ning registritesse investeerides alati kaaluda ka nende võimalikku taaskasutust – ka sellist, mida Statistikaamet ise ei pruugi ette näha, kuid mis võib olla väärtuslik mõnele teisele avaliku sektori asutusele, teadlastele, erasektorile või ühiskonnale laiemalt.

REGISTRIPÕHISE LOENDUSE EELIS ON KIIRUS

Heaks näiteks registriandmete laialdasest kasutamisest on 2021. aasta rahva ja eluruumide loendus, mille Euroopa määrusest tulenevad kohustuslikud tunnused (nt elukoht, haridustase) saadi riiklikes registrites olevatest andmetest. Tänu sellele jäi ära pikk küsimustik, mis oli kasutusel 2000. ja 2011. aasta loendustel. Sellega liikus Eesti Põhijamaade eeskujul registripõhise loenduse suunas, sama teed läksid ka teised Balti riigid.

Registripõhise loenduse eelis on kiirus: andmed avaldati aasta jooksul pärast loendushetke, samas kui 2011. aastal kulus avaldamiseni ligi kaks aastat. Tänapäeval, kui andmeid soovetakse kiiresti, oleks nii pikk ooteaeg mõeldamatu. Registripõhisus võimaldab loendusega kogutavat infot uuendada igal aastal, ilma et oleks vaja inimesi uuesti küsitleda – mitte ainult kord kümnendis, nagu varasematel loendustel. Samas on oluline rõhutada, et registriandmete kasutamine ei tähenda järeleandmisi andmete kvaliteedis.

Rahvaloenduse jaoks vajalikud tunnused ei olnud siiski registrites olemas üks ühele, enamik tuli kokku panna mitmest allikast. Näiteks elukoha määramisel kasutati ligikaudu 20 erinevat andmeallikat. See näitab, kui paindlik on registriandmete taaskasutus võrreldes üksikute uuringute kaudu kogutud andmetega, mis sageli hiljem enam kasutust ei leia.

HARIDUSANDMEID KASUTATAKSE MITMEKÜLGSELT

Haridusstatistikas on hea näide andmete kombineerimisest rahvastiku kõrgeima haridustaseme arvutamine. Selle tunnuse koostamisel kombineeritakse andmeid muu hulgas Eesti Hariduse Infosüsteemist (EHIS), mis sisaldab dokumendiandmeid, ning rahvastikuregistrist, mille andmed põhinevad elanike endi ütlustel. Kuigi eelistatakse dokumendipõhiseid allikaid, on rahvastikuregistri andmed väärtuslikud juhtudel, kui inimene on hariduse omandanud väljaspool Eesti haridussüsteemi ning tema andmed ei kajastu täielikult EHISes.

Riikliku statistika tegemisel andmeid kogudes ning registritesse investeerides tasub alati kaaluda ka andmete võimalikku taaskasutust.

EHIS on aluseks ka teistele haridusstatistika valdkondadele, nagu alushariduse, üldhariduse, kutsehariduse ja kõrghariduse statistika. Sarnast teavet avaldab ka EHISe omanik Haridus- ja Teadusministeerium oma keskkonnas Haridussilm. Statistikaameti koostatud ja avaldatud statistika eeliseks on aga see, et andmeid saab kombineerida teiste valdkondade, näiteks rahvastikustatistika tunnustega, nagu emakeel või sotsiaalmajanduslik taust.

Lisaks kogutakse hariduse andmeid näiteks tööjõu-uuringus, mis on aluseks Eurostati haridusega seotud indikaatorite arvutamisele.¹ Uuringute tegemisel pööratakse üha enam tähelepanu halduskoormuse vähendamisele ja olemasolevate andmete taaskasutamisele. Näiteks Eesti tööjõu-uuringus kasutatakse EHISe andmeid selleks, et saada teavet isikute käimasolevate õpingute kohta. Tänu sellele ei pea vastajad üldjuhul oma õpingute kohta ise vastama.

Lisaks iga-aastastele haridusstatistika näitajatele viiakse Eurostati juhtimisel iga viie kuni kuue aasta järel läbi põhjalikumaid täiskasvanute koolituse uuringuid nii isiku- kui ka ettevõtlus-uuringutena (AES, Adult Education Survey; CVTS, Continuing Vocational Training Survey). Nende kaudu saadakse teavet täiskasvanuhariduse ja tööalase koolituse ulatuse, iseloomu ja arengusuundade kohta.

AES uurib, kui palju ja millistes vormides täiskasvanud õpivad, sealhulgas nii formaalses, mitteformaalses kui ka informaalses õppes. Uuring annab ka infot hariduses osalemise motiivide ja takistuste kohta, mis täiskasvanute haridusteed mõjutavad.

CVTS keskendub ettevõtete korraldatavale tööalasele koolitusele. Selle abil kogutakse andmeid ettevõtete koolitustegevuse ulatuse, töötajate osaluse, koolitustele tehtud kulutuste ning kasutatavate koolitusvormide kohta. Uuringu

tulemused aitavad hinnata tööandjate panust töötajate oskuste arendamisse.

KUI RIIKLIKUST STATISTIKAST EI PIISA

Riigi juhtimisel ja eri asutuste töös on sageli vaja teadmisi, mida riiklik statistika ei paku. Ühiskond on pidevas muutumises – tekivad uued nähtused ja vaja on lahendada probleeme, mida varem ei ole esinenud või mille analüüsimiseks tavapärasest statistikast ei piisa. Mõnikord on vajalik ka ühekordne ja põhjalikum analüüs, et mõnda teemat süvitsi käsitleda. Heaks näiteks on COVID-19 kriisiaeg, mil uurimisküsimusteks kujunesid kaugtöö, inimeste liikumine ning kiire suremuse ja haiglate täituvuse statistika.

Üha enam lisandub ka uusi andmeallikaid ning statistika tegemise ja analüüsi meetodeid. Samuti võivad erinevad huvirühmad vajada andmeid kitsamate sihtrühmade kohta, kui seda riiklikul tasemel tavaliselt tehakse.

Kui statistika avaldamistabelites vajalikku lõiget ei ole, kuid vastavad andmed on olemas, on võimalik tellida analüüs tasulise programmivälise statistikatööna. Selliste tellimuste esitajateks võivad olla teadlased, seadusemuudatuste ettevalmistajad, ettevõtted (nt uuringufirmad) või huvigruppide esindajad (nt põllumeeste organisatsioonid). Nii on võimalik kombineerida erinevaid andmeallikaid ja teha analüüse, mida riikliku statistika raames ei koostata ega avaldata.

Programmiväline statistikatöö võib hõlmata ka tellimusuuringuid. Näiteks viib Statistikaamet Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) tellimusel läbi täiskasvanute oskuste uuringut (PIAAC)². Sarnaselt riikliku statistika koostamisega kasutati ka selles uuringus registriandmeid küsimustiku osaliseks eeltäitmiseks. Vastajal oli alati võimalus eeltäidetud andmeid kontrollida ja parandada. Eeltäidetud andmete hulka kuulusid näiteks sünniaasta ja -kuu, sugu, kõrgeim lõpetatud haridustase ning ametinimetuse ja ametiala, mille kohta saadi infot töötamise registrist.

Statistikaamet on asutuste tellimusel koostanud analüüse, kasutades riigis olemasolevaid või

varem kogutud andmeid. Seejuures võivad kasutatavad andmed olla nii registriandmed kui ka uuringuandmed. Näiteks välisüliõpilaste majandusliku mõju analüüsis³ ühendati hariduse ja töötamise andmed, samas kui noorte ettevõtjate analüüsis⁴ uuriti tegureid, mis mõjutavad noorte ettevõtjaks saamist.

Hariduse valdkonna poliitikakujundamine on saanud märkimisväärset tuge võimalusest tellida Statistikaametilt uuringuid ja analüüse. Nende tööde kaudu on loodud terve hulk teadmisi haridusvaldkonna kohta – teadmisi, mida ilma ulatuslike registriandmete kasutamiseti ei oleks olnud võimalik koguda. Vaadagem lähemalt viimaste aastate näiteid haridusega seotud tellimustöödest.

NÄIDE 1. Kutseõppe tasuliseks muutmise mõju. Täiskasvanud õppija kutsehariduses ja elukestvas õppes

Täiskasvanute kutsehariduse tasemeõppes ning elukestvas õppes osalemise analüüsis⁵ uuriti, kuidas mõjutab kutseõppe tasuliseks muutmine täiskasvanud õppijaid ning millised alternatiivid pakuvad võimalusi kutseõppele, näiteks erinevad koolitused. Selleks kombineeriti Eesti Hariduse Infosüsteemi, rahvastiku statistilise registri, Maksu- ja Tolliameti töötamise registri ning Eesti tööjõu-uuringu andmeid. Analüüs hõlmas aastatel 2019–2024 kutsehariduses õppinud vähemalt 20-aastaseid täiskasvanuid ja täiendkoolitustes osalejaid.

Riiklike andmekogude kasutamine on hoidnud kokku väga palju aega ja ressursse, mis oleks läinud küsitlusuuringute tegemisele.

Uuring toetab riiki kutsehariduse reformi kavandamisel, mille tulemusel lisandub tasemeõppesse arvestatav hulk noori õppijaid. Nii jääb riigieelarvelisi vahendeid tasuta õppekohtade loomiseks täiskasvanud õppijatele vähem.

Analüüs tõi välja kolm peamist riskirühma:

- **Ida-Virumaa venekeelsed inimesed**, kelle varasem haridus võib olla praeguse tööturu vajadusi arvestades aegunud;
- **töötuse kogemusega inimesed**, kes ei ole saanud koguda piisavalt raha tasulistel koolitustel osalemiseks, kuid võivad olla hiljuti lõpetanud õpingud mõnel teisel alal;
- **vanemad õppijad**, kes sooviksid keskenduda õpingutele ja mitte töötada nende kõrvalt, kuid kelle varasematest õpingutest on möödunud liiga vähe aega, et uue õppega alustada.

NÄIDE 2. Välisüliõpilaste majandusliku mõju igaaastane analüüs

Haridus- ja Noorteameti tellimisel on Statistikaamet juba kuus korda analüüsinud, kui palju tulu toovad riigile Eestis õppivad ja töötavad välisüliõpilased⁶. Kõige viimane uuring näitas, et 2023/2024. õppeaastal töötas ligi pool Eestis õppinud 4336 välisüliõpilasest, kes maksid riigile kokku tulumaksu 5,4 miljonit ja sotsiaalmaksu 10,3 miljonit eurot. Välisüliõpilaste keskmine kuupalk oli kohalike töötavate üliõpilastega võrreldes sama suur – pisut üle 1600 euro kuus. Sellele lisanduvad veel Eestis õpingud lõpetanud ja tööle jäänud välismaa noored – lõpetamisele järgneval aastal jäid Eestisse tööle tervelt pooled vilistlastest. Õpingute kõrvalt töötavad ennekõike tehnika, tootmise ja ehituse ning hariduse valdkonnas õppivad välismaa noored. Samas kõige sagedamini jäävad Eestisse lõpetamise järel tööle info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning tehnika, tootmise ja ehituse valdkonna vilistlased. Ilmselt soodustab seda nende valdkondade lõpetajate jaoks sobilike rahvusvahelise töökeskkonnaga ettevõtete rohkus.

NÄIDE 3. Kuhu kaovad noored õpetajad? Analüüs aastatest 2015–2022

Aktuaalse õpetajate puuduse kontekstis viidi 2022. aastal läbi ka analüüs „Õpetajate elukaar aastatel 2015–2022“⁷. Uurisime, kuhu kaovad noored õpetajad. Analüüsi käigus vaadati 2019. aastal õpetajana töötanud inimeste karjääriteed ja selle muutusi. Erilist tähelepanu

pöörati noortele, kes alles õpetajatööd alustasid. Leiti, et noored õpetajad püsisid tegelikult nii ühe kui ka kahe aasta jooksul oma töökohal stabiilsemalt kui muudes ametites töötavad noored. Kolme aasta järel oli endiselt samal töökohal 60% õpetajatest, samas kui pooled muud ametit pidanud sama vanad noored olid juba edasi liikunud. Töökohtade vahetamine on omane noortele üldiselt ja õpetajad ei paista siin kuidagi negatiivselt silma.

NÄIDE 4. Täiskasvanuhariduse sihtrühmade analüüs Eestis

Täiskasvanuhariduse prioriteetsete sihtrühmade analüüsist saab teada, millised rahvastikurühmad osalevad aktiivsemalt täiskasvanuhariduses ja kuidas on täiskasvanuhariduse peamised rahvastikurühmad jaotunud maakonniti, Tallinnas ja Tartu linnas. Analüüs andis ülevaate täiskasvanuhariduse peamistest sihtrühmadest Eestis. Ka see analüüs vajab väga suure hulga andmete kasutamist (Statistikaameti rahvastiku statistiline register, rändeandmed, Eesti tööjõu-uuring, ettevõtete demograafia statistika, poliitikamõjude hindamise andmed, Sotsiaalkindlustusameti andmed, töötamise register, Maksu- ja Tolliameti andmed).

Lisaks hariduse teemadele on Statistikaamet analüüsides toetanud ka teiste teemade poliitikakujundamist näiteks tervise, tööpoliitika, turismi ja ettevõtluse valdkonnas. Riiklike andmekogude kasutamine on hoidnud kokku väga palju aega ja ressursse, mis oleks läinud küsitlusuuringute tegemisele. Sealjuures võimaldavad registriandmed palju detailsemat analüüsi, kuna paljudele küsimustele vastamiseks ei saa ükski valimipõhine küsitlus anda sedavõrd rikkalikku infot kui registriandmed.

ANDMED TEADUSTÖÖKS

Teadusuuringute puhul on tavaline andmete kasutamine Statistikaameti turvalisel töökohal, kus teadlased saavad Andmekaitse Inspeksiooni ja eetikakomitee vajalike lubade olemasolul ligipääsu üksikandmetele, mida nad saavad analüüsida kindlaid andmekaitse reegleid järgides. Vajalikud andmed valmistavad ette Statistikaameti töötajad ning üksikud isikud nendes andmetes otseselt tuvastatavad pole

(andmed on pseudonüümitud). Samuti on võimalik Statistikaametis puuduvaid andmeid saata turvalisel töökohal kasutamiseks. Sel viisil on nii Eesti kui ka teiste riikide teadlased analüüsinud näiteks sündimuse trende, palgalõhet, regionaalset sissetulekute ebavõrdsust, kaasava hariduskorralduse tõhusust ja paljusid muid teemasid.

OOTUSED STATISTIKAAMETILE ANDMETE PAREMAKS VÄÄRINDAMISEKS

Eestis on viimastel aastatel nii valitsus kui ka huvirühmad rõhutanud juba olemasolevate andmete paremat ja kiiremat taaskasutust, et parandada poliitikakujundamiseks vajalike andmete kättesaadavust ning vähendada halduskoormust. Ka Euroopa Liidus ja mujal maailmas on andmeid hakatud käsitlema mitte kui kõrvaltoodet, vaid kui vara, mida on võimalik ka majanduse hüvanguks kasutada. Andmemajanduse potentsiaali peetakse suureks, kuid selle edendamiseks on vajalik kvaliteetsete andmete kättesaadavus ning oskuslik andmete kasutamine ehk andmetarkus.

Kuigi andmete ühekordse küsimise printsiip on meie avalikus sektoris juba ammu tuntud kontseptsioon, on tehisaru ajajärk selle rakendamise olulisust veelgi suurendanud. Kvaliteetsed andmed on tehisaru rakendamise aluseks ning viimane on juba praegu (mitte enam tulevikus) nii ühiskondlikus kui ka majanduslikus vaates ülemajailmses konkurentsipüsimeks hädavajalik.

See tähendab, et ka ootused statistikaametitele on Euroopas kui ka maailmas laiemalt on suurenenud. Kuna Statistikaameti kätte on riikliku statistika tegemiseks koondunud eri valdkondade andmed, võib õigustatult eeldada, et ameti käes on parim teadmine, kompetents ja võime andmeid hallata. Alates 2019. aastast on Eesti Statistikaametil statistikaseadusest tulenev ülesanne koordineerida riigi andmehaldust. Sellest ajast on välja antud juhiseid ning pakutud paljudele riigiasutustele nõustamisteenust, kuidas andmeid paremini hallata ning need ristikasutuskõlblikuks teha.

Euroopa Liidus ja mujal maailmas on andmeid hakatud käsitlema mitte kui kõrvaltoodet, vaid kui vara, mida on võimalik ka majanduse hüvanguks kasutada.

Statistikaameti arengukavas 2023–2030 on üheks peamiseks valdkondlikuks ja organisatsiooniüleseks eesmärgiks seatud ka andmekirjaoskuse edendamine. Statistikaameti eesmärk on, et andmeid kasutatakse õigesti ja oskuslikult ning et Statistikaamet oleks Eestit puudutavate andmete peamine ja usaldusväärne allikas. Andmepädevuse tõstmiseks teeb Statistikaamet aktiivset teavitustööd oma koostööpartnerite hulgas. Samuti on Statistikaamet oma kodulehele kokku kogunud nõuandeid, mida andmete tarbimisel tähele panna, lisaks on võimalik tellida ka andmekoolitusi. Andmete paremaks selgitamiseks on kättesaadavad erinevad andmelood ja rakendused (nt juhtimislaud⁸ ja palgarakendus⁹), kus andmeid on lihtsasti ja haaravalt visualiseeritud. Seega on Statistikaamet juba astunud samme uutele ootustele vastamise suunas.

KOKKUVÕTE

Andmete tõhusam taaskasutus eeldab tugevat andmehaldust ning andmetarkust kogu ühiskonnas. Ühendades eri allikatest pärit andmeid, on Statistikaametil riikliku statistika tegijana võtmeroll Eesti ühiskonnale usaldusväärsete teadmiste pakkumisel ja andmete muutmisel igapäevaseks osaks riigi juhtimises. Hariduse valdkonna näitel on kõnekalt näha, et eriliigiliste andmete sidumine ja analüüsimine aitab kujundada teaduspõhiseid poliitikaid, planeerida tööturgu ning suurendada kogu ühiskonna heaolu.

PEEGELDUS

Dan Bogdanov

Oh oleks meil vaid nii palju küsimuste küsijaid, kui Eesti Vabariigil on vastamiseks andmeid!

Siis vahest tähtsustatakse korralikku andme-
haldust paremini ning ehitatakse välja vajalikud
teenused ja võimed. Eesti e-riik on paljudest
teistest riikidest vanem ja küpsem ning tänu sel-
lele on meil ladestunud juba parasjagu andmeid.
Tõsi on – vähemalt kord aastas keegi kurdab, et
miks küll on andmetele juurdepääs nii keerukas
ja ebamugav, või hüüatab, et „kuidas siis ei saa
lihtsalt andmetest järele vaadata!“. Teisisõnu:
andmete teisest kasutust tahetakse. Seda on
Eestile vaja.

Paraku loeme vähemalt kord aastas (siiski kahjuks
tihemini) ka lehest, kuidas mõni Eesti organisat-
sioon on teinud teiseses kasutuses revolutsioo-
ni ning andnud andmeid kas hooletusest või
küberkurjategija kaasabil avalikkuse kätte.

**Ja mis sellest? Kas privaatsus polegi sotsiaal-
meedia ja tehisaru ajastul surnud?**

Häda on selles, et ühiskond ei tea või ei mõista, kui
suurt võimu inimese üle saab tema kohta kõike
teades. On ju sotsiaalmeedias osalejaid kergem
asju ostma panna või ka nende töökspidamisi
suunata. Terviseandmete vabam levik muudaks
tervisekindlustuse mõttetuks ning ka juhtide ja
poliitikute elu raskemaks, tehes nad haavatavaks
väljapressijate ees.

Eesti rahvajutu ühe versiooni järgi püüdis
Vanapagan ka Oleviste kiriku ehitajat takistada
katusele risti panemast, aga ehitaja hoidis oma
nime salajas. Nimi lekkis ehitaja naise kaudu, kes
õhtul lapsele lauldes lubas, et kui kirik valmis
saab, siis tuleb Olev koju ja toob head-paremat.
Kui Olev risti panemas oli, hüüti talle alt, et „Olev,
Olev, rist viltu!“ ning ehitaja kukkus selle peale
tornist alla ja suri. Meie vanarahvas ja ka mitmed
teised maailma põlisrahvad on teadnud nime
võimu inimese üle.

Maailma üks õnnetuim näide andmete taas-
kasutamisest on pärit Afganistanist pärast
Ameerika Ühendriikide lahkumist. Riigile loodud
biomeetriline andmebaas ja seadmed läksid üle
Talibanile, kelle jaoks muutus sobimatute isikute
leidmine palju lihtsamaks.

**Kas me peaks hirmul laskma innovatsiooni ta-
gasi hoida?**

Ei. Hirm on arutapja, hirm on väike surm.

Peame tagama, et meie institutsioonid on tugevad
ja järgivad oma põhimõtteid. Samal ajal peame
valmistuma tulevikuks, kus näiteks eelarvekärbete
või juhtimiskultuuri muutumise tõttu institutsio-
naalne mälu nõrgeneb ning organisatoorsed turva-
meetmed enam ei pea. Selleks lisame neile juurde
ka privaatsuskaitse tehnoloogiad, mis muudavad
kokku leppimata või lubamatu teise kasutuse
võimalikult keeruliseks ka organisatsiooni sees.

Kuidas seda saavutada? Praegu on kärke-
ülesanded Eestis riigiasutustel käes. Eesti
kratiprogrammi, andmetesse ja tehisaruse
investeeringuid põhjendatakse hilisema kulude
vähendamise riigi õhendamise teel – inimeste
asemel teeb tööd tehnoloogia. Kas eesmärk on
väiksem või suurem Statistikaamet?

Kehtiv statistikaseadus lubab ja piirab ühekorraga
riigi andmete töötlemist. Statistikaamet saab
töödelda, aga ei saa jagada. Minu soov on, et
Statistikaametil poleks inimeste jälitamise või-
mekus asukohaandmete abil parem kui Politsei-
ja Piirivalveametil. Aga ma tahan ka, et Eestis
andmetest rohkem väärtust loodaks. Selle
funktsiooni ja kompetentsi dubleerimiseks meil
Eestis raha ei ole.

Statistikaamet on Euroopa vaates väga inno-
vatiivne ja tulevikku vaatav. Kas ta peaks äkki
hoopis olema Andmeamet?

VIIDATUD ALLIKAD

1. Education and training: Visualisations – Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/visualisations>.
2. Rahvusvaheline täiskasvanute oskuste uuring PIAAC. – Haridus- ja Teadusministeerium, viimati uuendatud 17.01.2025, <https://hm.ee/piaac>.
3. Statistikaamet, Välisüliõpilaste majanduslik mõju. Eesti tööturul osalemine 2023/2024 (2025).
4. Mis mõjutab noorte ettevõtlust? – Statistikaamet, <https://stat.ee/et/avasta-statistikat/eksperimentaalstatistika/mis-mojutab-noorte-ettevotlust>.
5. Statistikaamet, Täiskasvanute kutsehariduse tasemeõppes ning elukestvas õppes osalemise analüüs (2025).
6. Statistikaamet, Välisüliõpilaste majanduslik mõju. Eesti tööturul osalemine 2023/2024 (2025).
7. K. Rootalu, Õpetajate elukaar aastatel 2015–2022 (Statistikaamet, s.a.).
8. <https://juhtimislaud.stat.ee>
9. <https://palgad.stat.ee>

